

ВЗАЄМОДІЯ ТЕМПЕРАМЕНТАЛЬНО-ХАРАКТЕРОЛОГІЧНИХ, ЕМОЦІЙНИХ ДЕТЕРМІНАНТ ОСОБИСТОСТІ У СТУДЕНТІВ ТА ЇХ ПРОЕКЦІЇ НА ПСИХОСОМАТИЧНЕ І ПОВЕДІНКОВЕ РЕАГУВАННЯ В УМОВАХ ІСПИТІВ

Скрипка О.В.

Кафедра фізіології, Національний медичний університет імені О.О.Богомольця, м. Київ, Україна

Резюме. У даній публікації аналізується характер взаємодії темпераментально-характерологічних і відносно стабільних емоційних детермінант особистості і показників психосоматичного та поведінкового реагування на академічні іспити у 25 студентів. Показано, що темпераментальні властивості визначали композицію певних характерологічних параметрів особистості і більш сталих показників емоційного сприймання дійсності, але майже не обумовлювали стереотип психосоматичного і поведінкового реагування на іспити. Характерологічні і відносно стабільні емоційні детермінанти особистості відбивалися на психосоматичному і поведінковому реагуванні: зростання раціональності, предметної активності і відхилення локусу контролю в інтервальну зону разом з екстраверсією, а також зменшенням рівня особистісної тривожності і дисфорії виступали передумовами покращення психосоматичних реакцій і зменшення втягування в стрес. Спрямованість особистості, мотивації, рівень локусу контролю позначалися на поведінковому реагуванні, що відбувалось на певному емоційному фоні. Лише конструктивна стратегія компромісу обиралась незалежно від темпераментально-характерологічних властивостей і безпосередньо сприяла погіршенню психосоматичного стану в умовах іспитів. Захисні стратегії могли в цих умовах виступати як механізм розв'язування емоційно-соматичних проблем і були зв'язані або з інтернальністю контролю досягнень і невдач, або екстернальністю контролю здоров'я.

Ключові слова: темпераментально-характерологічні детермінанти, показники емоційного сприймання дійсності, психосоматичні, поведінкові реакції

Вступ. В даній роботі представлені результати корелятивного аналізу темпераментально-характерологічних, емоційних, психосоматичних і поведінкових детермінант особистості, що досліджувались в умовах академічних іспитів у студентів. Якщо факторний аналіз в психологічних дослідженнях виступає як метод редукції даних, за допомогою якого оцінюють структуру певної групи змінних незалежно від будь-яких зв'язків, що вони мають поза даною групою [8, 15], то предмет дослідження в цій роботі – як раз зв'язки поза окресленою групою параметрів. Такий підхід має свої переваги, бо виводить за межі типологічних стереотипів і може, як мінімум, привнести сумніви в абсолютності деяких поширених постулатів – зокрема, щодо захисних стратегій поведінки. Поведінка є предметом дослідження багатьох наукових галузей, завдяки чому виступає локусом конвергенції інтересів інколи зовсім несхожих наук. Майже будь-яка типологія людини так чи інакше стосується поведінкових проявів [1, 5-7, 12, 14]. Оскільки ж кожна типологія має свої критерії визначення типу людини, при порівнянні їх варіантів виявляються як спільні, так і конфронтуючі позиції. Зокрема, за анатомо-фізіологічним підходом Дж. Грея система наближуючої поведінки, або винагороди (Behaviour Approach System, BAS) – «поведінковий двигун», що наближає до цільового об'єкту, супроводжується позитивними емоціями і при високій активності у суб'єктів сприяє імпульсивності, пошуку нових відчут-

тів, екстраверсії. Система боротьби та втечі (Fight or Flight System, FFS) включається при необхідності активно уникнути неприємного стимулу (болю) і супроводжується емоціями люті та жаху, а при гіперфункції формує схильність до агресії та активної захисної поведінки. Система поведінкового гальмування (Behaviour Inhibition System, BIS) гальмує поточну поведінку в ситуації, коли активно уникнути покарання неможливо і при високому рівні активності є передумовою тривожності, нейротизму, депресії [5]. Є певні альянси на зазначені системи поведінки в соціально-психологічній типології поведінкових стилів людини в надзвичайних обставинах. Тут стилі узагальнено поділяються на варіанти «*defense*» (захисний), що проявляється в стратегіях уникнення та пристосування (альянсія на BIS), і «*coping*» (подолання), представлений стратегіями співробітництва, компромісу і конкуренції. Остання, разом з захисними стратегіями, вважається несприятливою і відбиває контекст FFS [3, 5, 18-20]. За пошуком нейрофізіологічного субстрату різновиду поведінки та притаманних їй емоцій підхід Дж. Грея схожий з концепцією П.В.Симонова про специфіку взаємодії лобної кори, гіпокамп, мигдалини і гіпоталамуса, що визначає індивідуально-типологічні особливості. З іншого боку, зазначені концепції мають саме в цьому питанні певні розходження, а також не співпадають з тлумаченням передумов екстраверсії/інтроверсії та їх корелятивів з класичним типами Гіппократа, яке дає

Г.Ю. Айзенк. В останньому пункті у Айзенка є розбіжності з типологією ВНД І.П.Павлова [5, 7, 8, 14-16]. Отже, доцільно процитувати Дж., Л. Палмер: «Личность абстрагируется на основании сходств в поведении, что вводит не только некоторый уровень неопределенности, но и дополнительную степень абстракции. Соответственно, оценка адаптивного значения конкретных черт личности или даже целых комплексов личностных черт весьма проблематична» [8].

Цілком приєднуючись до цієї думки, **метою** цієї роботи зробили виявлення характеру взаємодії між детермінантами різних варіантів типології особистості та проєкцій цих критеріїв на психосоматичні та поведінкові реакції студентів в умовах академічних іспитів.

Матеріали і методи. Загальну вибірку досліджуваних представляли 25 студентів, що знаходилися в умовах академічних іспитів. Для вивчення характеру взаємодії зазначених детермінант використовували такі методи: 1)Восьми-кольоровий тест Люшера, результати якого оброблялися двома засобами – у відповідності з класичним керівництвом по використанню тесту; у відповідності з методом експрес-оцінки результатів тесту для діагностики адаптивності, з визначенням відсоткових показників: 1) вегетативного коефіцієнту Шипова (показнику рівня оптимальності вегетативної регуляції), 2) саморегуляції (показнику нестабільності саморегуляції), 3) психічної напруги, 4) психічної втоми, 5) тривоги, 6) працездатності, 7) стресу (комп'ютерна обробка даних тесту за цією методикою проводилася у Інституті психології (Київ)); 2)пальпаторне дослідження частоти серцевих скорочень за хвилину (ЧСС) (для більш точної статистичної обробки даних, крім безпосереднього показнику ЧСС, був введений показник відхилення ЧСС від нормо-кардії в балах); **методики діагностики** 3)самооцінки рівня тривожності Ч.Д. Спілбергера, Ю.Л. Ханіна; 4)типу емоційної реакції на дію стимулів навколишнього середовища В.В. Бойко; 5)схильності особистості до конфліктної поведінки К. Томаса; 6,7)типу темпераменту за допомогою тесту Я. Стреляу і тесту Г.Айзенку ЕРІ 8)рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера 9)спрямованості особистості

(на себе, на спілкування, на діло) Б. Басса 10)мотивації особистості на успіх/уникнення невдач Т. Элерса 11)домінуючої сигнальної системи за методикою проєктивного тестування (за критерієм зростання впливу 2-ї сигнальної системи для статистичної обробки даних художньому типу присвоювали 1, середньому 1,5, розумовому 2 бали) 12)психо-геометричну діагностику особистості за проєктивною методикою С. Делінгер (за критерієм зростання рівня непередбаченості, чуттєво-образного мислення і зменшення предметної активності «трикутнику» присвоювали 1, «квадрату» 2, «колу» 3, «зигзагу» 4 бали) [1, 2, 10, 11].

Результати дослідження та їх обговорення. Взаємодія темпераментально-характерологічних детермінант у досліджуваних студентів.

Корелятивний аналіз отриманих результатів свідчить, що у досліджуваних студентів сила збудження позитивно відбивалась на: ступеню відхилення локусу загального контролю та контролю невдач в зону інтернальності, рівні ділової спрямованості та мотивації на успіх (рисунок 1). Зі зменшенням сили збудження зростала спрямованість на себе. Сила гальмування мала ідентичні проєкції на локус контролю і негативно проєктувалася на рівень нейротизму. Чим більшим був рівень нейротизму, а також непередбаченості та ірраціоналізму, тим екстернальніше знаходився локус загального, сімейного контролю та контролю досягнень (нейротизм ще додатково негативно відбивався на рівні інтернальності невдач). При зростанні рухомості нервових процесів зростав рівень мотивації на успіх і зменшувався рівень мотивації на захист. Рухомість мала позитивні проєкції на рівень екстраверсії та силу збудження. Ділова спрямованість була позитивно зв'язана з відхиленням в інтернальну зону локусу загального, сімейного контролю та контролю досягнень і зростанням рівня раціональності та предметної активності.

Взаємодія константних і ситуативних детермінант емоційного та психосоматичного стану досліджуваних студентів в умовах іспитів. В умовах іспитів емоційно-соматичне втягування проявлялось в зростанні рівня ситуативної тривоги, що збільшувало рівень психічної втоми, яка мала пози-

тивну проекцію на показник стресу (в балах) (рисунок 2). Зі зростанням рівня тривоги погіршувалась автономна регуляція, зростав показник нестабільності саморегуляції і падала працездатність. Рівень працездатності, психічної втоми і показнику стресу також безпосередньо і різно-спрямовано залежали від показників стабільності і оптимальності регуляторних процесів: оптимізація і стабілізація регуляції сприяла зростанню працездатності, а погіршення – зростанню психічної втоми і втягуванню в

стрес. Зростання психічної втоми і показнику стресу теж безпосередньо погіршували працездатність. При цьому рівень ситуативної тривоги безпосередньо залежав від рівня особистісної тривожності. Особистісна тривожність, зі свого боку, мала позитивний зв'язок з дисфорійними емоціями. Зростання ж рівня ейфорійних емоцій негативно позначалось на рівні особистісної тривожності, а також дисфорійних і рефрактерних емоцій.

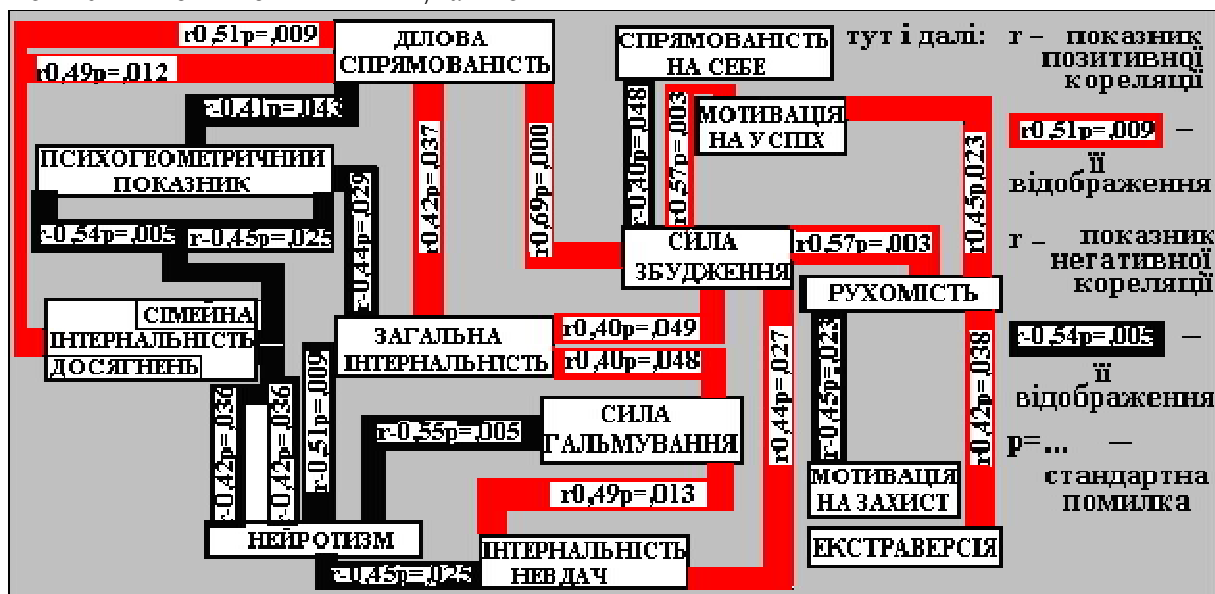

Рис. 1 Взаємодія темпераментально-характерологічних детермінант у досліджуваних студентів

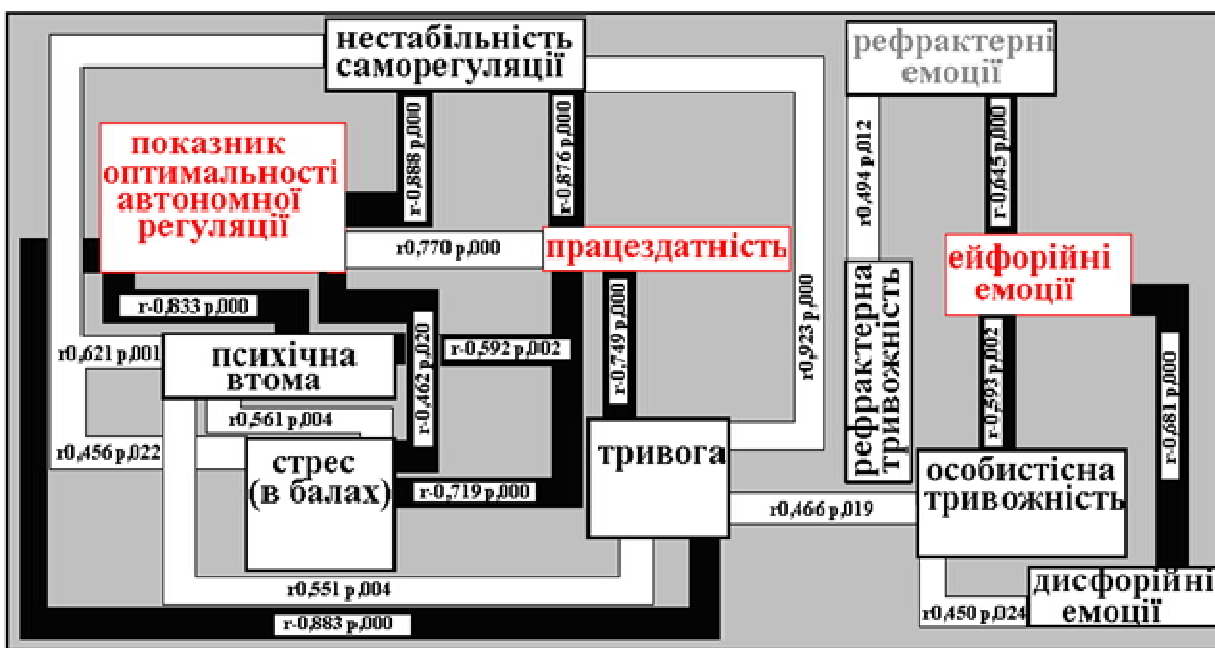

Рис. 2 Взаємодія константних і ситуативних детермінант емоційного та психосоматичного стану досліджуваних студентів в умовах іспитів

Особистісну тривожність та тип емоційного реагування на дійсність

вважали відносно константними детермінантами особистості, на відміну від

показників, отриманих в результаті експрес-оцінки результатів проєктивного тесту Люшера, які розцінювали як критерії психосоматичного втягування в ситуацію академічних іспитів. При цьому рефрактерна тривожність (показник тесту Спілбергера), за змістом аналогічна тривозі (показнику тесту Люшера), була позитивно зв'язаною лише з рефрактерними емоціями.

Взаємодія детермінант емоційного та психосоматичного стану і поведінкових стратегій у студентів в умовах іспитів. Емоції та психосоматичні реакції взаємодіяли з виборами стилю поведінки. Зокрема, дисфорійні емоції сприяли виборам агресивної конкурент-

ної стратегії (рис. 3). Вибори стратегії компромісу, яку вважають найбільш конструктивною, могли спричиняти втягування в стрес на психосоматичному рівні, оскільки відбувалися на фоні зростання психічної втоми. При ейфорійному типі емоційного реагування переваги віддавались стратегії пристосування, яка обиралась на фоні зменшення рівня особистісної тривожності і дисфорії. Інша захисна стратегія, а саме, уникнення призводила до зменшення ЧСС і обиралась при збільшенні рівня рефрактерних емоцій. Але такий тип емоційного реагування також сприяв виборам стратегій компромісу.

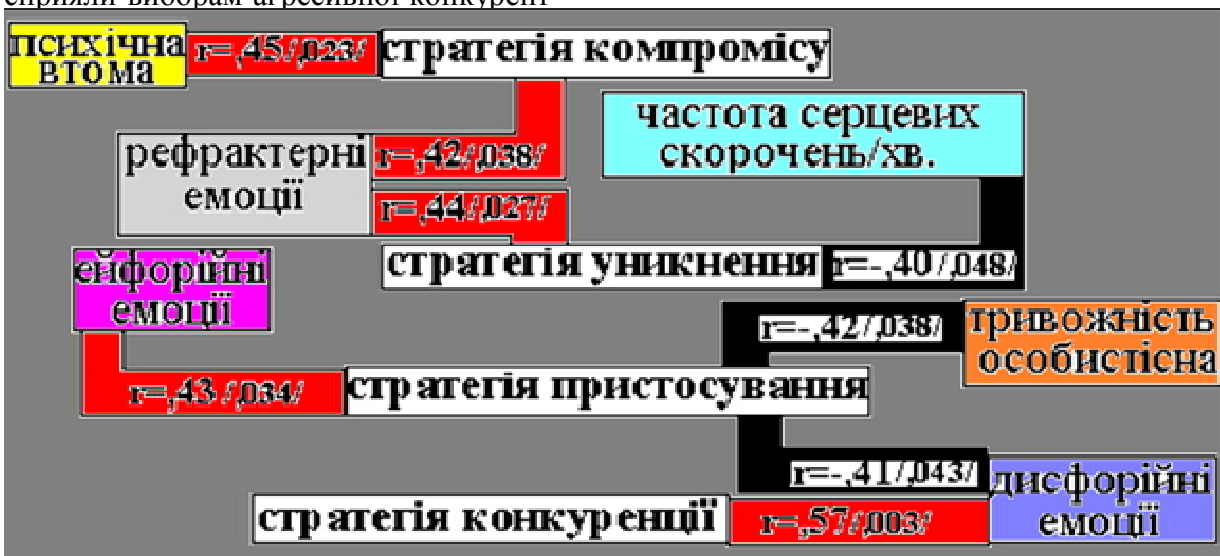

Рис. 3 Взаємодія детермінант емоційного та психосоматичного стану поведінкових стратегій у студентів в умовах іспитів

Взаємодія темпераментально-характерологічних детермінант та показників емоційного й психосоматичного стану у студентів в умовах іспитів. Константні емоційні характеристики мали численні зв'язки з темпераментально-характерологічними детермінантами (рисунок 4). Зокрема, зростання рівня ейфорійних емоцій відбувалось на фоні збільшення сили збудження і гальмування, зменшення рівня нейротизму, відхилення в зону інтернальності локусу загального, виробничого, міжособистісного контролю та контролю досягнень і невдач, збільшення рівня ділової спрямованості. Дисфорія і особистісна тривожність мали протилежні проєкції: зростання їх рівня спричинялося зменшенням сили нервових процесів, збільшенням рівня нейротизму і відхиленням в екстернальну зону локусу загального, виробничого, сімейного ко-

нтролю, контролю досягнень і невдач. Особистісна тривожність мала ще негативну проєкцію на рівень міжособистісної інтернальності, а дисфорійні емоції були позитивно зв'язані зі спрямованістю на себе і негативно – з діловою спрямованістю. Рівень рефрактерних емоцій збільшувався зі зменшенням сили збудження.

На безпосередніх психосоматичних реакціях під час іспитів темпераментально-характерологічні детермінанти відбивались менш послідовно, що суттєво зменшувало кількість корелятів (рисунок 5): зростання ситуативної тривоги відбувалось при збільшенні рівня інтроверсії, ірраціональності, відхиленні локусу загального контролю і контролю досягнень в екстернальну зону. Ірраціональність також сприяла психічній втомі і погіршенню автономної регуляції, яка покращувалась зі збільшенням рівня

екстраверсії. Показник стресу (%) зростає при відхиленні в зону екстернальності локусу загального, міжособистісного контролю і контролю досягнень. Зрос-

тання ролі II сигнальної системи супроводжувалось зменшенням рівня рефрактерної тривожності.

Рис. 4 Взаємодія темпераментально-характерологічних детермінант і емоційних характеристик у досліджуваних студентів

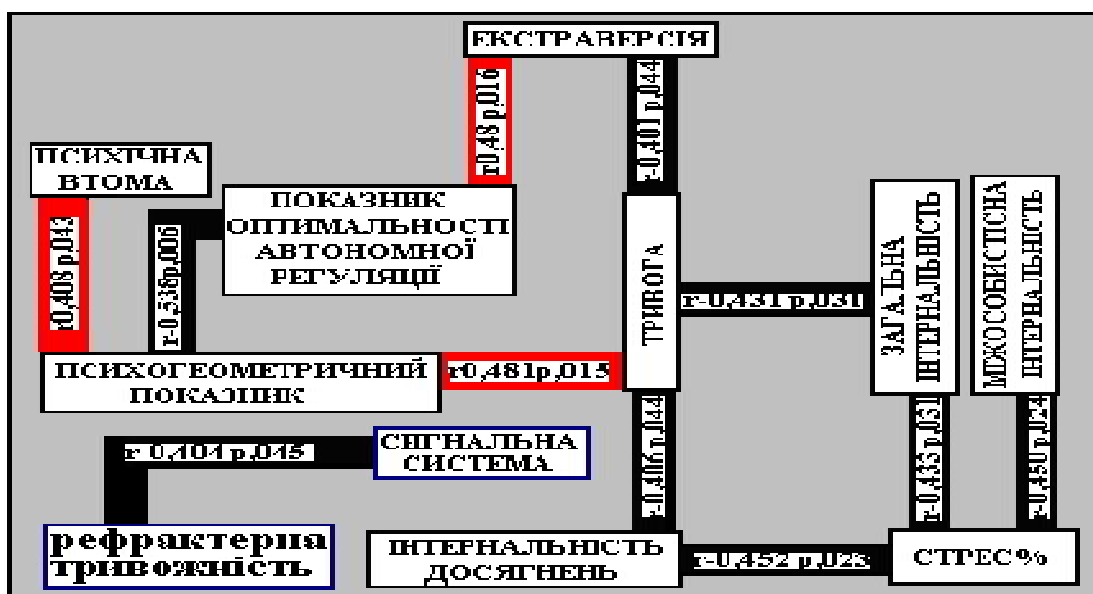

Рис. 5 Взаємодія темпераментально-характерологічних та психосоматичних детермінант у студентів в умовах іспитів

Взаємодія темпераментально-характерологічних детермінант та поведінкових стратегій у студентів в умовах іспитів. На поведінкове реагування темпераментально-характерологічні детермінанти проєцирувалися наступним чином: відхилення локусу загального, сімейного контролю, контролю досягнень і невдач в інтернальну зону сприяло виборам захисної стратегії пристосування (рисунок 6). Інтернальний локус контролю невдач був причет-

ний до більшості виборів несприятливих стратегій поведінки, оскільки позитивно позначався на їх підсумку. Вибори конкурентної стратегії збільшувались на фоні спрямованості на себе та відхилення локусу контролю досягнень в екстернальну зону. Зростання виборів стратегії уникнення відбувалось при відхиленні в екстернальну зону локусу контролю здоров'я і збільшенні рівня спрямованості на спілкування. Мотивація на досягнення успіху не була причет-

тна до жодної з несприятливих стратегій і сприяла виборам стратегії співпраці. Між самими поведінковими стратегіями виявлялись досить логічні зв'язки. Зокрема, вибори конкурентної стратегії були в конфронтації з виборами захисних стратегій уникнення та пристосування.

Мала місце також конфронтація між стратегіями пристосування і компромісу. Результиуюча несприятливих стратегій була в конфронтації зі стратегіями співпраці і компромісу і переважно залежала від виборів стратегії пристосування невдач.

Рис. 6 Взаємодія темпераментально-характерологічних детермінант і поведінкових стратегій у студентів в умовах іспитів

Таким чином, представлені результати свідчать, що у досліджуваних студентів емоційною детермінантою особистості, яка спричиняла погіршення психосоматичного стану і втягування в стрес в умовах іспитів була особистісна тривожність. Ця детермінанта мала позитивний корелят з дисфорійними емоціями. І особистісна тривожність, і дисфорія зростали зі зменшенням сили нервових процесів, збільшенням рівня нейротизму і відхиленням в екстернальну зону майже всіх детермінант локусу контролю. Екстернальність локусу контролю, інтровертні тенденції та ірраціональність і зменшення предметної активності безпосередньо були причетні до погіршення емоційного та психосоматичного стану і втягуванню в стрес під час іспитів. Однак темпераментальні властивості, які прийнято вважати природженими, переважно мали лише опосередковану причетність до емоційного і психосоматичного реагування на іспити. Винятком виступали лише екстравертні тенденції, що виступали посилюючою оптимізацією автономної регуляції і емоційного реагування та зменшували втягування в стрес. Безпосередні ж зв'язки

темпераментальних детермінант і поведінкових реакцій на іспити у досліджуваних студентів повністю втрачались. Натомість поведінкові реакції взаємодіяли з емоційними і психосоматичними. Агресивній конкурентній стратегії віддавались переваги на фоні дисфорії, спрямованості на себе і збільшення екстернальності контролю досягнень (що спричинялось зменшенням сили нервових процесів, нейротизмом). Отже, до втягування в стрес вона мала опосередковану причетність і знаходилась в конфронтації із стратегіями захисту. Вибір конструктивних стратегій – як компромісу, так і співпраці – здійснювався різними за темпераментально-характерологічними показниками студентами. Імовірно стратегія співпраці обиралась темпераментально більш сильними і рухомими (бо при цьому зростала мотивація на успіх), а її проєкції на психосоматичні реакції в умовах іспитів були різноспрямованими. Натомість вибори стратегії компромісу через зростання психічної втоми сприяли втягуванню в стрес. Ця конструктивна стратегія знаходилась в конфронтації із захисною стратегією пристосування. Але

ж збільшення рівня ейфорії і зменшення втягування в стрес, відбувалось саме при виборах захисної стратегії пристосування, передумовою яких було відхилення провідних детермінант локусу контролю в інтернальну зону (що спричинялось збільшенням сили нервових процесів і зменшенням рівня нейротизму). Звертає на себе увагу подвійна роль в умовах іспитів рефрактерних емоцій, що виникали при зменшенні сили збудження і сприяли зростанню рівня рефрактерної тривожності, зв'язаному зі збільшенням функціональної активності І сигнальної системи. Такий емоційний тип сприймання дійсності через стратегію компромісу сприяв втягуванню в стрес, або, через стратегію уникнення, був передумовою «розвантаження» на соматичному рівні, бо супроводжувався зменшенням ЧСС. А саме цю стратегію студенти частіше вибирали при зменшенні відповідальності за своє здоров'я. Отже, отримані результати мають певні розходження з деякими традиційними постулатами. Зокрема, прийнято вважати, що вроджені властивості не тільки є основою найскладніших набутих поведінкових реакцій, але й яскравіше проявляються саме в екстремальних обставинах [4-9, 12, 13, 17]. Якщо перефразувати це на поетичний лад Плотіна, «...наш темперамент будет определяться расположением звезд, а следовательно, и действия, которые проистекают из темперамента, и все мироощущение, обусловленное впечатлениями» (Плотин (204-270). Шесть эннеид). За представленими результатами реакції студентів на іспити більш однозначно визначалися характерологічними властивостями, ніж темпераментальними. Особливо це стосується поведінки. Відомо, що емоціогенна ситуація справляє на організм подвійну дію: спочатку через активацію підкоркових структур запускає автономні нервові та ендокринні реакції, що миттєво змінюють стан організму і роблять його готовим до атаки, втечі і т.п.. Лише після цього відбувається кортикальна обробка емоціогенних стимулів, яка проявляється суб'єктивними переживаннями (з когнітивним їх компонентом). Переживання ж сигналізують в підкоркові структури про необхідність посилювати або гальмувати реакції емоційного враження і відповідної поведінки. Але ж і сам поведінковий конс-

трукт через зворотний зв'язок має впливати на ступень втягування в реакцію на емоційному і соматичному рівні [3-6, 13, 15, 17,21]. Тому цілком припустимо, що і «інтернальна» стратегія пристосування, і стратегія уникнення, що витікала з екстернальності локусу контролю здоров'я, виступали проявом емоційно-соматичного досвіду і механізмом розв'язування емоційно-соматичних проблем.

Висновки. 1. У досліджуваних студентів темпераментальні властивості визначали композицію певних характерологічних параметрів особистості і більш сталих показників емоційного сприймання дійсності, але майже не обумовлювали стереотип психосоматичного і поведінкового реагування на академічні іспити.

2. Винятком з попереднього ствердження виступала екстраверсія, яка в умовах іспитів сприяла оптимізації емоційного реагування і автономної регуляції.

3. Характерологічні і відносно стабільні емоційні детермінанти особистості позначалися на характері психосоматичного і поведінкового реагування на іспити: зростання раціональності, предметної активності і відхилення локусу контролю в інтернальну зону, а також зменшення рівня особистісної тривожності і дисфорії виступали передумовами покращення психосоматичних реакцій і зменшення втягування в стрес.

4. Вибори поведінкових стратегій в умовах іспитів були зв'язані з емоційними характеристиками і переважно залежали від рівня локусу контролю, мотивацій і спрямованості особистості.

5. Конструктивна стратегія компромісу виступала єдиною зі всіх стратегій, що безпосередньо сприяла погіршенню психосоматичного стану в умовах іспитів і обиралась незалежно від темпераментально-характерологічних властивостей особистості.

6. Вибори захисних стратегій були зв'язані або з відхиленням в зону інтернальності локусу контролю досягнень і невдач (стратегія пристосування), або з екстернальністю локусу контролю здоров'я (стратегія уникнення) і відбувалися на фоні оптимізації емоційного і соматичного стану, отже могли виступати як механізм розв'язування емоційно-соматичних проблем в умовах іспитів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батаршев А.В. Темперамент и характер. Психологическая диагностика / А.В. Батаршев. – М.: Владос-Прес, 2001. 336 с.
2. Карпухина А.М. Экспресс-оценка адаптивности подростков в экстремальных условиях (Методические рекомендации) / А.М. Карпухина, В.И. Розов. – Киев, 1993. – 18 с.
3. Либин А.В. Дифференциальная психология / А.В. Либин. – М.: «Смысл» «Per Se», 2000. – 549 с.
4. Марищук В.Л. Поведение и саморегуляция человека в условиях стресса / В.Л. Марищук, В.И. Евдокимов. – СПб.: Издательский дом «Сентябрь», 2001. – 260 с.
5. Психофизиология / М.Ю. Макачук, Т.В. Куценко, В.И. Кравченко, С.А. Данилов. – К.: ООО «Інтерсервіс», 2011. – 329 с.
6. Немов Р.С. Психология. Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: в 3-х кн. – 4 изд. / Р.С. Немов – М.: Гуманит. изд. центр «Владос», 2000. – Кн.1 – 688с.
7. Павлов И.П. Двадцатилетний опыт объективного изучения высшей нервной деятельности (поведения) животных / И.П. Павлов. – М.: Наука, 1973. – 412 с.
8. Палмер Дж. Эволюционная психология. Секреты поведения Номо сарпиенс / Дж.Палмер, Л. Палмер. – СПб: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. – 384 с.
9. Пинкер С. Язык как инстинкт / С. Пинкер. – М.: ИЦК «Академкнига», 2005. – 518 с.
10. Райгородский Д.Я.. Практическая психодиагностика / [ред. Д.Я. Райгородский]. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ», 1998. – 672 с.
11. Руководство по использованию восьмицветового теста Люшера / [сост. О.Ф. Дубровская]. Серия «Библиотека практического психолога». – Вып. 1. – М.: «КОГИТО-ЦЕНТР», 1999. – 64 с.
12. Русалов В.М. Природные предпосылки индивидуального поведения как фактор становления индивидуальности человека / В.М. Русалов //Журн. Высшей нервной деятельности, 1989. – Т. XXXIX. – Вып.3. – С.400-424.
13. Сандомирский М.Е. Защита от стресса. Физиологически-ориентированный подход к решению психологических проблем (метод РЕТРИ) / М.Е. Сандомирский. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2001. – 336 с.
14. Симонов П.В. Лекции о работе головного мозга. Потребностно-информационная теория высшей нервной деятельности / П.В. Симонов. – М.: Наука, 2001. – 96 с.
15. Фрейдджер Р. Личность: теории, эксперименты, упражнения (Психологическая энциклопедия) / Р.Фрейдджер, Д. Фейдимен. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 864 с..
16. Хьел Л. Теории личности / Л.Хьел, Т. Зидлер. – СПб.: Издательство «Питер», 1999. – 608 с.
17. Wolf M. Life-history trade-offs favour the evolution of animal personalities / M. Wolf, G. S. Van Doorn, F. J. Weissing // Nature, 2007. – v. 447. – P. 581-584/
18. The multidimensional assessment of coping: Concepts, issues, and measurement / N.S. Endlir, J.D.A. Parker, Van Heck [et al.] // Personality psychology in Europe. – 1993. – vol.4. – P.309-319.
19. Coping and Aging / U. Lehr, H. Thomae, G. Van Heck [et al.] // Personality Psychology in Europe. – 1993. – Vol.4. – P.365-387.
20. Roger D. Detachment and Coping: The construction of a new scale for measuring coping strategies / D. Roger, G. Jarvis, B. Najarian // Personaliti and Individual Differences. – 1993. – 15. – №6. – P.619-626.
21. Temperament and the concept of Goodness of Fit / A. Thomas A., S. Chess, J. Strulau [et al.] // – Explorations in Temperament. – London; New York: Plenum Press, 1991. – P.15-29.

Скрипка Е.В. ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ТЕМПЕРАМЕНТАЛЬНО-ХАРАКТЕРОЛОГИЧЕСКИХ, ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ ДЕТЕРМИНАНТ ЛИЧНОСТИ У СТУДЕНТОВ И ИХ ПРОЕКЦИИ НА ПСИХОСОМАТИЧЕСКИЕ И ПОВЕДЕНЧЕСКИЕ РЕАКЦИИ В УСЛОВИЯХ ЭКЗАМЕНОВ

Резюме. В данной публикации анализируется характер взаимодействия темпераментально-характерологических, относительно стабильных эмоциональных детерминант личности и показателей психосоматических та поведенческих реакций на академические экзамены у 25 студентов. Показано, что темпераментальные свойства определяли композицию определенных характерологических параметров личности и более постоянных показателей эмоционального восприятия действительности, но почти не обуславливали стереотип психосоматического и поведенческого реагирования на экзамены. Характерологические и относительно стабильные эмоциональные детерминанты личности отражались на психосоматических и поведенческих реакциях: увеличение рациональности, предметной активности и отклонение локуса контроля в интернальную зону вместе с экстраверсией, а также уменьшением уровня личностной тревожности и дисфории выступали предпосылками улучшения психосоматических реакций и уменьшения вовлечения в стресс. Направленность личности, мотивации, уровень локуса контроля проявлялись в поведенческих реакциях, что происходило на определенном эмоциональном фоне. Лишь конструктивная стратегия компромисса выбиралась независимо от темпераментально-характерологических свойств и непосредственно содействовала ухудшению психосоматического состояния в условиях экзаменов. Защитные стратегии могли в этих условиях выступать как механизм разрешения эмоционально-соматических проблем и были связаны либо с интернальностью контроля достижений и неудач, либо экстернальностью контроля здоровья.

Ключевые слова: темпераментально-характерологические детерминанты, показатели эмоционального восприятия, психосоматические, поведенческие реакции

Skrupka E.V. INTERACTION OF TEMPERAMENTAL-DISPOSITION FACTORS AT THE STUDENTS OF UNEVEN-AGE GROUPS

Summary. This publication considers interaction of temperamental-disposition factors at the students of 2 uneven-age groups (1-n-14, 2-n-11 persons, middle age – 19 and 34 years). It is shown, that force of temperament is formed motivation on success, a business orientation, internal zone of a locus of the subjective control and a low level of neurotism. Mobility of nervous processes is determined increase of a level of extraversion and motivations of success to the loss of motivation of defense. The internal locus of the control promotes a business orientation, and neurotism, irrationality and low subject activity lead to displacement of a locus in a external zone. At students of the senior group extraversion and mobility lose some constructive projections on character's determinants. The zone of the subjective control of this students is been more internal, but the increase of responsibility for the health leads to decrease of responsibility for the achievements and failures, that can be connected to the age factor.

Keywords: temperament, character's determinants, projections

Рецензет: проф. Тананакіна Т.П.